

ဂုဏ်ယူပါသည်ဧည့်ဝတီ

စာရေးသူသည် ကျောင်းသားဘဝကထွက်ပြီးအပြင်လောကသို့ရောက်လာသောအခါ မိမိတို့ရခိုင်ပြည်နယ် မြို့နယ်အတွင်း၌ သမိုင်းမော်ကွန်းမတင်ရသေးသည့်အကြောင်းအရာတွေ အများကြီးရှိနေပါသလား ဆိုသည်ကို စာရေးသူအနေ ဖြင့်တွေ့လာရပါသည်။

မှတ်တမ်းတစ်စောင်၊ သမိုင်းစာအုပ်တစ်အုပ်မဖြစ်၊ မရောက်ရှိနိုင်သေးသည့်ဒဏ္ဍာရီပုံပြင်လိုလို သမိုင်းကြောင်း များကိုစာရေးသူကျောင်းသားဘဝတုန်းက ကျေးဇူးရှင်သိမ်ကျောင်းဆရာတော်ကြီးပျံတော်မူ ဦးကဝိန္ဒ (ရခိုင်သမိုင်းသု တေသီ) မိန့်ကြားခဲ့သဖြင့် နားထောင်ခဲ့ရဖူးပါသည်။

သို့သော်လည်းမိမိတို့ဒေသ၌ရှိနေသည့်သမိုင်းသက်သေအထောက်အထားများကအတိတ်ကိုညွှန်ပြလျှက်ရှိနေ ပါသည်။ နောက်ခံတေးအဖြစ်ရခိုင်ပြည်သူတို့၏ နှုတ်ဖျားကတဖွဖွပြောဆိုနေကြသော သမိုင်းကြောင်းရာ များသည် ယနေ့မိမိတို့ကိုယ်တိုင်တွေ့ရှိနေသည့်ကိုယ်တွေ့များနှင့်ရောထွေးပေါင်းစပ်လိုက်သောအခါ ရခိုင်သမိုင်းကြောင်းများမှာ ပိုပြီး ပီပီပြင်ပြင်ရှိနေပါသလား ဟုခိုင်မာစွာယုံကြည်လက်ခံနေမိပါသည်။

ရှေးဟောင်းဧည့်ဝတီမြို့တော်အကြောင်းကိုလေ့လာရေးသားဖော်ပြရမည်ဆိုပါလျှင်၊ ဗုဒ္ဓဂေါတမဘုရားရှင် တော်နှင့်မြတ်ဗုဒ္ဓဦးစွာပထမခြေတော်ချရပ်တန့်တော်မူခဲ့သည့် သေလဂီရိကျောက်တော်တောင်သည်လည်းကောင်း၊ ဘုရားရှင်၏ကိုယ်စားရုပ်ပွားတော်မဟာမုနိနှင့် ဘုရားဒါယကာရင်းဖြစ်သောစန္ဒသူရိယဘုရင်မင်းမြတ်သည်လည်း ကောင်း ထိုထိုသောအကြောင်းအရာများကိုဖော်ပြခြင်းမရှိပါက၊ ရှေးဟောင်းဧည့်ဝတီမြို့တော်အကြောင်းသည်ပြည့်စုံ မှုရှိနိုင်လိမ့်မည်မဟုတ်ပေ။

ကျောက်တော်မြို့နှင့် သေလဂီရိကျောက်တော်တောင်

ရခိုင်ပြည်နယ်၊ စစ်တွေမြို့၏ မြောက်ဘက်ရှိ၊ ဂစ္ဆပနဒီ(ခေါ်) ကုလားတန်မြစ်မြစ်ကြောင်းအတိုင်း မိုင်(၆၀)ခန့် အညာအရပ်ဆီသို့သွားပြီးသောအခါ စေတီပုထိုးများဖြင့်တင့်တယ်လှပသောတောင်ကြီးတစ်ခုကိုအဝေးကပင်ထူးခြား စွာ မြင်တွေ့နိုင်ပေသည်။

ဂစ္ဆပနဒီမြစ်ညာရေကြည်သန့်သည့်အတွက်ကြောင့်၊ မြစ်ဝဲယာတစ်လျှောက်တွင်ကောက်ပဲသီးနှံများဖြစ်ထွန်း ကာ၊ ရာသီမရွေးစိမ်းလန်းစိုပြေနေသောလယ်ကွင်းပြင်ကြီးများကိုတစ်မျှော်တစ်ခေါ်မြင်တွေ့နိုင်ရပြီး၊ ကျောက်တော်မြို့ ၏အနောက်ဘက် ထိုလယ်ကွင်းပြင်ကြီး၏နောက်ခံတွင်မှိုင်းအုံနေသည့် အာကာတောင်တန်း၊ မင်းကြီးတောင် တန်းနှင့်တောင်စွယ်တောင်တန်းငယ်တို့စီတန်းလျက်ရှိနေသည်ကိုတွေ့ရှိရပေမည်။

သေလဂီရိကျောက်တော်တောင်သည်ရခိုင်သမိုင်းတွင်ထင်ရှားကျော်ကြားလှသည့် ဘုရားရှင်၏ ကျောက်ဆစ် တော်ဓာတ်ကိန်းဝပ်စမ္မာယံရာသမိုင်းဝင်ဗျာဒိတ်ရတောင်တော်ပင်ဖြစ်သည်။ ဤတောင်မြတ်သည်ဂစ္ဆပနဒီမြစ်၏လက် ယာဘက်ကမ်းတွင်တည်ရှိ၍၊ တောင်၏ မျက်နှာချင်းဆိုင်တစ်ဘက်ကမ်း၊ ဂစ္ဆပနဒီမြစ်၏အနောက်ဘက်ကမ်း တွင် ကျောက်တော်မြို့တည်ရှိပါသည်။

မြတ်စွာဘုရားရှင်သည်ရခိုင်ပြည်သို့ကြွချီတော်မူလာခဲ့ရာ၊ ဤတောင်တော်ပေါ်တွင်ဦးစွာပထမခြေချရပ်တန့် တော်မူခဲ့ကြောင်း၊ ရခိုင်သမိုင်းတွင်အထင်အရှားဖော်ပြထားသည်ကိုတွေ့ရှိရသည်။ ရှေးရခိုင်ဘုရင်အဆက်ဆက်တို့ သည်ဗုဒ္ဓဘုရားရှင်အားသဒ္ဓါကြည်လှစွာဖြင့်ဤတောင်ပေါ်တွင်စေတီများတည်ထားကိုးကွယ်ခဲ့ကြပေသည်။ ဗုဒ္ဓဘုရား ရှင်ဦးစွာပထမခြေချတော်မူခဲ့ရာ သာသနာမြေအဖြစ်လည်းအထွတ်အမြတ်ထားရှိခဲ့ကြသည်။ ၁၉၂၃ခုနှစ်ခန့်က ဤ သေလဂီရိကျောက်တော်တောင်ခြေရင်းမှအလွန်တန်ဖိုးရှိလှသောဓမ္မစကြာမုဒြာ ပုံစံရုပ်ပွားတော်တစ်ဆူကိုတွေ့ရှိခဲ့ရ ကြောင်း၊ ဤရုပ်ပွားတော်မှာ "GUPTA TYPE" လက်ရာမျိုးဖြစ်၍၊ အေဒီ(၅)ရာစု ခန့်ကထုလုပ်ခဲ့သောလက်ရာဖြစ် ကြောင်း ပညာရှင်များကခန့်မှန်းကြပေသည်။

ရှေးခေတ်ရခိုင်ဒေသနှင့်ဗုဒ္ဓသာသနာ

ရခိုင်ရှေးဟောင်းသမိုင်းတွင်ဖော်ပြထားသောရခိုင်တို့၏သမိုင်းကားရှည်လျားလွန်းလှသည်။ပထမဥပဒေဝတီခေတ်မှစ၍ဖော်ပြပါကဘီစီ ၃၃၂၅ မှစတင်ရပေလိမ့်မည်ဖြစ်ကြောင်းဆိုကြ၏။သို့သော်အချို့အဖြစ်အပျက်အကြောင်းအရာမှာပုံပြင်ဆန်ဆန်တွေ့ရသော်လည်း၊သမိုင်းမတင်မီအချိန်ကပင်စဉ်လာမပျက်သားစဉ်မြေးဆက်ပြောဆိုမှတ်တမ်းတင်လာခဲ့ကြသောလူမျိုးဖြစ်ပြီး၊မဇ္ဈိမဒေသသာကီဝင်မျိုးနွယ်မှဆင်းသက်ပေါက်ဖွားလာသောရခိုင်မင်းစဉ်မင်းဆက်ဇယားကိုခရစ်မပေါ်မီ ဘီစီ ၃၀၀၀ခန့်မှစ၍မှတ်တမ်းတင်ထားရှိကြောင်းသိရသည်။ထို့ပြင် ယခုခေတ်ရခိုင်ပြည်နယ်၌ ထွန်းလင်းတည်တန့်နေသော ထေရဝါဒဗုဒ္ဓသာသနာတော်ကြီးသည် ဗုဒ္ဓဘုရားရှင်ကိုယ်တော်တိုင်မဇ္ဈိမဒေသမှဥပဒေဝတီ ရခိုင်ပြည်သို့ကြွရောက်မျိုးစေ့ချပေးခဲ့သောသာသနာ၊ မဇ္ဈိမဒေသ၌၊သီရိဓမ္မသောက(အသောက)မင်းတတိယ အကြိမ် သင်္ဂါယနာတင်ပြီးနောက်၊ကိုးတိုင်းကိုးဌာနသို့သာသနာပြုအဖွဲ့ များစေလွှတ်ခဲ့ရာ၊တတိယဥပဒေဝတီခေတ်သူရိယစက္ကမင်းလက်ထက်၌၊သာသနာပြုအဖွဲ့ရောက်ရှိလာပြီး၊မျိုးစေ့ချပေးခဲ့သောထေရဝါဒဗုဒ္ဓသာသနာ၊ယင်းသာသနာသည် ဥပဒေဝတီခေတ်နောက်၊ဆက်လက်ပေါ်ထွန်းခဲ့သောဝေသာလီခေတ်၊ လေးမြို့ခေတ်၊မြောက်ဦးခေတ်မှ ယနေ့ထိအောင် တည်တန့်ထွန်းကားခဲ့ကြောင်းခေတ်ကာလအလိုက် သမိုင်းသုတေသီပညာရှင်အများစုသည်သမိုင်း တင်မှုရှိခဲ့ကြသည်ကိုသိရှိရသည်။

ပထမဥပဒေဝတီခေတ်၊(ဘီစီ ၃၀၀၀ခန့်)(ဘီစီ ၃၃၂၅-၁၅၀၇)

အိန္ဒိယမဇ္ဈိမဒေသ၊ကပ္ပိလဝတ်ပြည်မှ အဇ္ဈနမည်သောသင်္ဂါယနာသာကီဝင်မင်းကြီးသည်ဂစ္ဆပနဒီကုလားတန်မြစ်ညာပိုင်းသို့ရောက်ရှိလာခဲ့လေသည်။အဆိုပါသာကီဝင်မင်းသည် အမြော်အမြင်ရှိနှင့်ပြီးသော၊ လူမျိုးခေါင်းဆောင်၏သမီး ဣန္ဒမာယုနှင့်လက်ဆက်သည်။၎င်းတို့မှမွေးဖွားလာသော မာရယုမင်းသားကားစွမ်းရည်သတ္တိနှင့်ပြည့်စုံသူဖြစ်၍၊ယခင်ရှိနှင့်ပြီးသောဝေသာလီကိုတိုက်ခိုက်သိမ်းယူပြီးမင်းပြုသည်။

၎င်းနောက်မြောက်ဘက်(၁၂)မိုင်ခန့်အကွာ (သီရိမာနဒီ) သရီချောင်းဖျားအရှေ့ဘက်ကမ်းအနီးတွင် နာဂိန္ဒရသေ့နှင့်တွေ့သဖြင့်၊ရှင်ရသေ့၏ ညွှန်ကြားချက်အရ၊မြို့သစ်ရာဇေတွေ့ရှိပြီး၊ဥပဒေဝတီမြို့ကိုတည်ထောင်သည်။ဥပဒေဝတီမြို့တွင် မာရယုမင်းမှစ၍(၅၄)ဆက်၊နှစ်ပေါင်း(၁၈၁၆)မျှအုပ်ချုပ်မင်းလုပ်ကြသည်။မြို့တော်အမည်နှင့်ပတ်သက်၍၊ရှင်ရသေ့က "ရှေးလွန်လေပြီးသော ကကုဿန်၊ကောဏဂုံ၊ကဿပ၊ဘုရားရှင်တို့လက်ထက်တွင်လည်း "ဥပဒေဝတီ" ဟုအစဉ်အတိုင်းဗျာဒိတ်ပေးတော်မူလေပြီ။နောင်ပွင့်လတ္တံ့သောဂေါတမနှင့်အရိမေတ္တေယမြတ်စွာဘုရားတို့လည်း ဥပဒေဝတီဟူသောအမည်ကိုတွင်စေအံ့တည်း" ဟုအမည်ဟောင်းကိုပင် ပညတ်ခေါ်ဝေါ်သမုတ်လေသည်။

မဇ္ဈိမဒေသနီးစပ် အရှေ့တောင်အရပ်ဖြစ်သောဤပြည်သည်အလွန်ထင်ရှားမြင့်မြတ်သောတိုင်းပြည်ဖြစ်လေ၏။ အထူးထူးသော ကောက်၊မုယော၊သလဲစပါးတို့ဖြင့်ဝပြော၏။ ထို့ကြောင့်လွန်လေပြီးသော ဘုရားသုံးဆူတို့က "ဥပဒေဝတီ" မှည့်ခေါ်သည့်အတိုင်း-

"ဌာနေဥပဒေဝတီ ယံသမ္ပန္နန္ဒဟတိ အသဂဟ လင်္ကာရိတံ လာဘာလဘေဟိ ပူရေတု" ဟူ၍ဆန်ရေစပါးပေါများသော၊ဘုန်းတန်ခိုးနှင့်ပြည့်စုံသောဥပဒေဝတီပြည်ကြီးဟုသမုတ်ခဲ့ကြောင်းသမိုင်း၌မှတ်တမ်းတင်ထားသည်။

ကန် သုံးဆင့် (ဘီစီ ၁၆ ရာစု)

ဥပဒေဝတီမြို့တွင်(၅၄)ဆက်မြောက်ဖြစ်သောမင်းငယ်ပျော်လှစည်သူ သည်သက္ကရာဇ် (၇၈၁၁) ဘီစီ(၁၅၀၇)ခုတွင်ဥပဒေဝတီကိုမနှစ်သက်၍၊တောင်ဘက်မျက်နှာအရပ်သို့အစဉ်အတိုင်းချီခဲ့ရာ၊ဂစ္ဆပနဒီမြစ်၏အရှေ့ဘက် သီရိမာနဒီ သရီချောင်း လင်္ကာဘက်ကမ်းနားတွင် မြို့သစ်တည်ကာ၊ တစ်နှစ်နန်းစံသည်။ထိုမင်းကို အမတ်(၃)ယောက်

ပုန်ကန်၍၊ ရှစ်လ၊ နှစ်လ၊ ခြောက်လစီစိုးစံပြီးပျက်လေသည်။ ကန်သုံးဆင့်အမည်နှင့်ပတ်သက်၍၊ သာကီဝင်မျိုးမဟုတ် ပဲကျန်ရစ်သောအမတ်(၃)ဦးဆက်ခံအုပ်စိုးကြသည်ကိုအကြောင်းပြုကာ၊ "ကျွန်သုံးဆင့်" ဟုခေါ်တွင်သည်ဟုဆိုသည် အချို့ကလည်းနန်းတော်ကုန်းကိုအဆင့်သုံးဆင့်မြေညှိ၍ဆောက်လုပ်သဖြင့်၊ ကန်သုံးဆင့် ဟုတွင်ကြောင်းဆိုသည်။

နီလာပန်းတောင်းမြို့(ဘီစီ ၁၆ ရာစု)

မင်းငယ်ပျော်လှစည်သူကိုအမတ်သုံးဦးပုန်စား၍လွန်လေလျှင်မိဖုရားစောစစ်သည်သမီးသုနန္ဒရီဖွားတော်ထွေး နှင့်အခြွေအရံတို့ကိုခေါ်၍၊ ကန်သုံးဆင့်မှထွက်ခွာလာကြပြီး၊ "နီလာပန်းတောင်း"မြို့ကို သက္ကရာဇ် (၇၈၁၂)ဘီစီ (၁၅၀၈)တွင်တည်သည်။ ကန်သုံးဆင့်မြို့နှင့်ပတ်သက်၍၊ ရခိုင်သမိုင်းတွင်ဖော်ပြကြရာ၍၊ ထိုမြို့မှာအခြေတကျ တည်ထောင်ပြီးသည့်မြို့မဟုတ်ပဲ၊ ယာယီမြို့သာဖြစ်ရကား၊ စွန့်ခွာလိုသူအဖို့မက်မောတွယ်တာမှရှိမည်မဟုတ်ကြောင်း။ ထို့ပြင်၊ မိမိခင်ပွန်းသည်အားပုန်စား၍သွေးမြေကျခဲ့သောကန်သုံးဆင့်မြို့ကိုပယ်ခွာ၍၊ မြို့သစ်ရာသည်မှာယုတ္တိရှိလှပေ၏။ သို့သော်အခြွေအရံအနည်းငယ်နှင့် ရွာမက၊ မြို့မကျသောယာယီမြို့သာဖြစ်ချိမ့်မည်ဟုဆိုသည်။

ကျောက်ပန်းတောင်းမြို့ (ဘီစီ ၁၅၃၁-၁၅၀၇)

ဘီစီ(၁၅၃၂)ခန့်တွင် တကောင်းသင်းတွဲပြည်မှစစ်ရှုံးဘုရင် ကံရာဇာကြီးသည် ဧရာဝတီမြစ်ကိုစုံဆင်းခဲ့ပြီး ချင်းတွင်းမြစ်ကိုဆန်တက်ကာ၊ ကလေးတောင်ညှိအရပ်တွင် ခြောက်လခန့်နန်းစံနေသည်။ ထိုအခါ ပျူတို့ကနန်းလျာတောင်း၍၊ သားတော် မုဒုစိတ္တကိုပေးအပ်ပြီး၊ ပျူတို့ကိုအုပ်ချုပ်စေသည်။ ထို့နောက် ကံရာဇာကြီးသည် ဖိုးခေါင်တောင် (ရခိုင်ရိုးမ)ကိုကျော်ခဲ့ပြီး၊ မီးချောင်းဖျား " ကျောက်ပန်းတောင်း" တောင်ထိပ်တွင်မြို့တည်သည်။ ထိုစဉ်ရခိုင်ပြည်၌ ရှိရင်းစွဲသာကီမင်းမျိုးမိဖုရားစောစစ်အားသွားရောက်ခေါ်ဆောင်ပြီး၊ သုနန္ဒရီ နှင့်ဖွားတော်ထွေးအားမိဖုရားမြှောက်၍ မိဖုရားစောစစ်အားယောက္ခမအရာထားကာ၊ သမိုင်းကိုဆက်ခံကြသည်။

ကျောက်ပန်းတောင်းမြို့မှာယာယီမြို့မျှသာဖြစ်၍၊ ရတနာဆောင်(၁၉)ဆောင်၊ ရတနာပြဿဒ်(၇)ဆောင်ဖြင့်ပြီးသောမြို့တော်ကိုဆောက်လုပ်သည်ဟုဆိုသည်။ ဤမြို့တော်မှာအခြားမြို့တော်များကဲ့သို့မြေပြန့်တွင်တည်ဆောက်ထားခြင်းမဟုတ်ပဲ၊ အလျား(၈)မိုင်၊ အနံ(၅)မိုင်ခန့်ကျယ်ဝန်းပြီး၊ အမြင့်ပေ(၄၅၀၀)ကျော်မြင့်သောတောင်ပေါ်ကုန်းမြင့်တွင်တည်ထားသောမြို့ဖြစ်ကြောင်းသိရသည်။ ကျောက်ပန်းတောင်းတောင်သည်ချင်းပြည်နယ်၊ ပလက်ဝမြို့နယ်ဆမီး (SAMI) အနီးမီးချောင်းဖျားတွင်တည်ရှိသည်။

ဒုတိယဓညဝတီ (ဘီစီ ၁၅၀၇ မှ ဘီစီ ၅၈၀ ထိ)

ကံရာဇာကြီးသည်ကျောက်ပန်းတောင်းမြို့တွင်(၂၄)နှစ်ခန့်နန်းစံပြီးနောက်၊ တောင်ဘက်ကွင်းပြင်သာသို့ဂစ္ဆပနဒီမြစ်ဝှမ်းလွင်ပြင်ဘက်သို့ဆင်းလာခဲ့ပြီး၊ သီရိဂုတ်အရပ်တွင်မြို့သစ်တည်သည်။ သို့သော်ဤနေရာ၌ရဲမက်ဆင်မြင်းသေကြေပျက်စီး၍၊ အမတ်များ၏ အကြံပေးချက်အရ၊ နေရာသစ်ကိုရှာဖွေရာ၊ ယခင်ဓညဝတီတည်ထောင်ခဲ့သောနေရာအနီး၌၊ ဘီစီ(၁၅၀၇)ခုနှစ်တွင် ဒုတိယဓညဝတီမြို့ကိုတည်သည်။

ဒုတိယဓညဝတီမြို့တွင်ကံရာဇာကြီးမှ သီရိရာဇာထိမင်းဆက်ပေါင်း(၂၈)ဆက်၊ နှစ်ပေါင်း(၉၂၇)နှစ်အုပ်ချုပ်သည်။ (ကျောက်ပန်းတောင်း နန်းစံ ၂၄ နှစ်ကိုထည့်မတွက်ပါ။)

တတိယဓညဝတီ (ဘီစီ ၅၈၀ မှ အေဒီ ၃၂၆ ထိ)

ဘီစီ(၅၈၀)ခုနှစ်တွင် အဋ္ဌနမင်းကြီးသည်၊ နဝစန္ဒေ ကိန်းအမည်သက္ကရာဇ်ကိုဖြူကြွင်းခဲ့ပြီးနောက် ၂၈ ဆက်မြောက်ဒုတိယဓညဝတီနန်းစံ သီရိရာဇာမင်းနှင့်မိဖုရားကြီး ဒေဝီကုမ္မာရီ တို့မှ မဟာသက္ကရာဇ်(၇၂)ခုနှစ်ပြာသိုလပြည့်နေ့တွင် စန္ဒသူရိယမင်းကိုဖွားမြင်တော်မူသည်။ မင်းသားကိုမိဖုရားကြီး၌ပဋိသန္ဓေစွဲကပ်စဉ်ဖခမည်းတော် သီရိရာဇာမင်းကြီးသည် နေလနှစ်ပါးကိုအိပ်မက်မြင်ခြင်းကြောင့် ထိုနေ့နှင့်လ ကိုအစွဲပြု၍၊ စန္ဒသူရိယ ဟူသောအမည်

ကိုခပ်နှိပ်ခဲ့ခြင်းဖြစ်ပေသည်။ ခမည်းတော်သီရိရာဇာမင်းသည် မဟာသက္ကရာဇ်(၉၇)ခုနှစ်တွင်နတ်ရွာစံတော်မူလေလျှင်၊ သားတော်စန္ဒသူရိယမင်းသည် သက်တော်(၂၅)နှစ်မြောက်၊ သက္ကရာဇ်(၉၇)ခုတွင် စန္ဒမာလာနှင့်ရွှေထီးရွှေနန်းကိုသိမ်းမြန်း၍၊ ဖခမည်းတော်၏ နေရာကိုဆက်ခံပြီးမင်းဖြစ်တော်မူလေသည်။

ထိုအချိန်သည် အိန္ဒိယပြည်(ဘီဟာနယ်)မာဂတနိုင်ငံတော်ကိုတည်ထောင်သောဘုရင်ဗိမ္ဗိသာရနှင့်ခေတ်ပြိုင်ဖြစ်၍၊ ဘုရားသခင်ပွင့်တော်မူသည့်ကာလဖြစ်သည်။

ဤအကြောင်းကိုရခိုင်မင်းသမီးဇေးချင်းတွင်-

"နှစ်ကျိပ်ရှစ်ယောက်၊ မင်းများနောက်တွင်၊ ထက်အောက်အာကာ၊ စကြာအနန္ဒ၊
နေလမတူ၊ မဟူမြတ်စော၊ ဥာဏ်ရောင်ပြောလျက်၊ ရှင်ဂေါတမ၊ ပွင့်လတ်ထသည်၊
ဘဝသုံးထိပ်၊ ဦးတည့်လေ..."

ဟူ၍၊ သီကုံးဖွဲ့ထားခဲ့လေသည်။

စန္ဒသူရိယမင်း၏ တန်ခိုးအာနုဘော်တို့မှာ၊ ရာဇဝင်အစောင်စောင်ဖော်ပြချက်များအရ၊ ပြည်အရေးစသည်တို့၌လည်းပြည့်စုံပေသည်။ ဒါနုမှ၊ သီလမှ၊ စသောကုသိုလ်ကောင်းမှုတို့၌လည်း၊ အမြဲမွေ့လျော်သောမင်းတစ်ပါးဖြစ်သဖြင့် တက်သစ်စနေမင်းကဲ့သို့ ဘုန်းတန်ခိုးအာနုဘော်ထွန်းတောက်လေသည်။

ရက္ခပူရ ခညဝတီပြည်ကြီးကိုအုပ်စိုးလျက်ရှိနေသည့် စန္ဒသူရိယဘုရင်သည် အနောက်မဇ္ဈိမတွင် သက္ကရာဇ်(၁၀၃)ခုနှစ်၌၊ ဘုရားရှင်ပွင့်တော်မူကြောင်းသတင်းစကားကိုတဆင့်ကြားသိရလေသဖြင့်၊ များမတ်တို့အားတိုင်ပင်ရာ ပညာရှိတို့၏ လျှောက်ထားချက်အတိုင်း၊ ဘုရားရှင်အားမနောအဓိဋ္ဌာန်ပြုလျက်၊ အစဉ်သဖြင့် ရှိခိုးပူဇော်ပင့်ဖိတ်တော်မူလေသည်။ သို့ဖြင့် စန္ဒသူရိယမင်းကြီးတောင်းပန်ပင့်ဖိတ်ကြောင်းကို ဘုရားရှင်သိမြင်တော်မူ၍၊ ရခိုင်ပြည်ခညဝတီသို့ ဗုဒ္ဓသာသနာပြုရန်ကိုယ်တော်တိုင်ကြွချီလာသည်ဟု ရာဇဝင်သမိုင်းများကအခိုင်အမာပြဆိုထားပေသည်။

ဘုရားရှင်ခညဝတီသို့ကြွလာ

မြတ်စွာဘုရားသည် တပည့်သံဃာ(၅၀၀)နှင့်ပြဿဒိယာဉ်တွင်စံပါယ်တော်မူလျက်၊ မဟာသက္ကရာဇ်(၁၂၃)ခု ကဆုန်လဆန်း(၈)ရက်၊ ဘီစီ(၅၅၄)၊ သက်တော်(၅၅)နှစ်၊ ဝါတော်(၂၀)တွင်ကောင်းကင်ခရီးဖြင့်ခညဝတီသို့ကြွချီတော်မူလာပြီး၊ ရခိုင်ပြည်ခညဝတီ ဂစ္ဆပနဒီမြစ်၏အရှေ့ဘက်ကမ်း မောရပဗ္ဗတမည်သော သေလင်္ကာရီကျောက်တော်တောင်ထိပ်၌ သက်ဆင်းရပ်နားတော်မူသည်။

ယင်းသို့ရပ်တန့်တော်မူပြီးနောက်၊ အရပ်ထက်ဝန်းကျင်ကိုကြည့်ရှုတော်မူ၍ ပြုံးတော်မူနေသည်ကို ညီတော်အာနန္ဒာမြင်သဖြင့်၊ လျှောက်ထားတောင်းပန်ရာ-

" ချစ်သား အာနန္ဒာ၊ မဇ္ဈိမဒေသအနီးရှိ ဤခညဝတီပြည်သည် မြစ်ကြီး ငါးရာငါးစင်းတွင်အကျုံးဝင်သော ဂစ္ဆပနဒီမြစ်၏အရှေ့ဘက်ကမ်း၌ ၉၉ မြို့၊ အနောက်ဘက်ကမ်း၌ ၉၉ မြို့ တို့ ဖြင့်ထင်ရှားစည်ကား သောမြို့ဖြစ်လတ္တံ့ "

"ထိုမြို့၌ စိုးစံကြသောမင်းတို့သည်လည်း အသမ္ဘိန္ဒူခတ္တိယ မင်းမျိုးတို့သာဖြစ်ကြသောကြောင့်လည်းကောင်း၊ ငါတို့ သာကီဝင်မင်းမျိုးအနွယ် ကပ္ပိလဝတ်မင်း အဇ္ဇနရင်္ဂရသေ့မှဆင်းသက်လာသောကြောင့်လည်းကောင်း၊ ဤခညဝတီပြည်ကြီးသည် ထင်ရှားမြင့်မြတ်သောတိုင်းပြည်ဖြစ်သည်။"

" ငါ ဘုရားသည် ရှေးရှေးသောနစဉ်ဘဝက၊ သုံးဆယ်သောပါရမီကိုဖြည့်ကျင့်သောကာလ၌ ဤခညဝတီပြည် တွင်အကြိမ်များစွာဖြစ်တော်မူခဲ့သည်။ ဤခညဝတီမြို့၌ခြောက်ထောင်သောတပည့်တို့၏အကြီးအမှူးပရောဟိတ်ပုဏ္ဏားဖြစ်တော်မူခဲ့သည်။ ထိုသို့ဖြစ်တော်မူသောကြောင့် ငါ၏ကိုယ်စားသွန်းလုပ်တော်မူလတ္တံ့သောမဟာမုနိရုပ်ရှင်တော်သည် လောက၌တောက်ပထွန်းလင်းစွာ ငါ ထားတော်မူလတ္တံ့သော သာသနာငါးထောင်ပတ်လုံးကိန်း

ဝပ်တော်မူလတ္တံ့"

"ယခု ငါ ဘုရားရပ်တန့်တော်မူရာ သေလာဂီရိ မောရပပ္ပတကျောက်တော်တောင်ထက်၌ ပန်းပွတ်သမား တဇာတ်ဖြစ်ခဲ့ဘူးသောကြောင့်၊ ငါ ဘုရားပရိနိဗ္ဗာန်လွန်လေလျှင် ငါ၏ကျောက်ရိုးတော်ဓာတ်ကိုစေတီတည်၍ ၊ ကျောက်တော်စေတီဟုတွင်လတ္တံ့။"

ထို့နောက် ဘုရားရှင်သည်၊ သေလာဂီရိကျောက်တော်တောင်မှ ဂစ္ဆပနဒီမြစ်၏ တောင်ဘက်အရပ်၊ အရှေ့ဘက် ကမ်းသို့လည်းကောင်း၊ အနောက်ဘက်ကမ်းသို့လည်းကောင်း အစဉ်အတိုင်း ကြည့်ရှုတော်မူလျက်၊ ဗျာဒိတ်မြွက်ကြား တော်မူလေသည်။

စန္ဒာသူရိယဘုရင် ဘုရားရှင်အားဖူးတွေ့ခြင်း

ထိုသို့ သေလာဂီရိကျောက်တော်တောင်ထိပ်မှ ဘုရားရှင်ဗျာဒိတ်ပေးတော်မူပြီးလျှင်၊ ခညဝတီပြည် တွင် နိမိတ်ကြီးစွာဖြစ်ပေါ်လာသဖြင့်၊ ပညာရှိတို့မှမင်းကြီးအား၊ ဘုရားရှင်ကြွရောက်တော်မူလာခြင်းအတိတ်နိမိတ်ပင်ဖြစ် သည်ဟုလျှောက်ထားကြလေသည်။

မင်းကြီးသည် အလွန်သဒ္ဓါခြင်းပြင်းပြစွာဖြင့် ခညဝတီနေပြည်တော်မှ မိဖုရားစန္ဒမလာလာနှင့် တကွမှူးမတ် မောင်းမတို့ကိုခြံရံစေလျက်၊ မြတ်စွာဘုရားရှင်၏ ရောင်ခြည်တော်ကွန့်မြူးရာ သေလာဂီရိတောင်ဆီသို့ဦးတည်၍၊ ခြေ လျင်သွားကြလေသည်။

မြတ်စွာဘုရားရှင်လည်း ရောက်ရှိလာသောပရိသတ်တို့အား၊ သနားဂရုဏာစွာဖြင့်၊ သီလကိုဆောက်တည်စေ ခြင်း၊ မင်းတို့ကျင့်အပ်သောတရားဆယ်ပါးတို့ကိုဟောကြားတော်မူသည်။ ဤသို့ ဘုရားရှင်၏ တရားတော်မြတ်ကို နာကြားရသဖြင့်၊ ဗုဒ္ဓဘာသာဝင်များဖြစ်လာကြကုန်၏။ ခညဝတီပြည်ရှင် စန္ဒာသူရိယမင်းကြီးလည်း ပီတိသေမနဿ ဖြစ်၍၊ ဘုရားရှင်အား ခညဝတီမြို့နန်းတော်သို့ပင့်ဖိတ်လျှောက်ထား၏။

ခညဝတီနန်းတော်၌၊ ဘုရားရှင်သီတင်းသုံးနေတော်မူစဉ်၊ စန္ဒာသူရိယမင်းကြီးသည်၊ သလေးဆွမ်းနှင့် တကွ ၊ အထူးထူးသောဘောဇဉ်ချိုချည်အရသာတို့ဖြင့်လှူဒါန်းတော်မူလေသည်။ မြတ်စွာဘုရားသည် စန္ဒာသူရိယမင်းနှင့် တကွ၊ မိဖုရား၊ မှူးမတ်၊ မောင်းမမိသံအပါအဝင် ခညဝတီနိုင်ငံသားတို့အား တရားဓမ္မကိုဟောကြား၍၊ မင်းနှင့် တကွ ပြည်သူအပေါင်းတို့လည်း သရဏဂုံပဉ္စသီလတရားတည်ကာ အေးချမ်းကြောင်းရစေလေသည်။

မဟာမုနိရုပ်ရှင်တော်မြတ်သွန်းလုပ်ခြင်း

စန္ဒာသူရိယမင်းကြီးသည်၊ ဘုရားရှင်အားလျှောက်ထားသည်မှာ-

"အရှင်ဘုရား၊ ထိုထိုသောအရပ်ဒေသများသို့ ဒေသစာရီကြွချီတော်မူလေလျှင် တပည့်တော်တို့ကိုးကွယ်ရာ မဲ့ဖြစ်ပါလိမ့်မည်။ ထိုသို့မဖြစ်ရလေအောင် တပည့်တော်နှင့် တကွ ပြည်သူပြည်သားများအား သနားသောအားဖြင့် ကိုယ်စားတော်တစ်ဆူသွန်းလုပ်ခွင့်ပြုတော်မူပါဘုရား " ဟုလျှောက်ထားခဲ့လေသည်။ ဘုရားသခင်လည်း ဉာဏ်တော် ဖြင့် အတိတ်နှင့်အနာဂါတ်ကိုကြည့်ရှုဆင်ခြင်းတော်မူ၍၊ မင်းကြီး၏ လျှောက်ထားချက်ကိုခွင့်ပြုတော်မူခဲ့လေသည်။

သက္ကရာဇ်(၁၂၃)ခု၊ ကဆုန်လပြည့်ဗုဒ္ဓဟူးနေ့ ညချိန်မှစ၍ မဟာမုနိကိုသွန်းလုပ်တော်မူရာ၊ မြတ်စွာဘုရားရှင် ကိုယ်တော်မှဖြစ်သောရင်ငွေ့ကို ခုနစ်လက်အုပ်ထည့်တော်မူ၍၊ ကိုယ်တိုင်ထပ်မံစီရင်ဖန်ဆင်းပေးတော်မူအပ်သော ရုပ်တုတော်သည် တစ်ဆံခြည်မျှမချွတ် ကဆုန်လပြည့်ကျော် ၁ ရက်ကြာသပတေးနေ့နံနက်ချိန်တွင် အောင်မြင်ပြီး မြောက်တော်မူလေသည်။

စန္ဒာသူရိယမင်းသည် ရုပ်ရှင်တော်မဟာမုနိကို သီရိဂုတ်မည်သော တောင်ကုန်းပေါ်ရှိရတနာပလ္လင်ထက်ပင့် ဆောင်လျက်၊ ရတနာခုနစ်ပါးတို့ဖြင့် ဆန်းကြယ်သောစုလစ်မွန်းချွန်တပ်သည့်ကျောင်းတော်ကို ဆောက်လုပ်၍ ပရိက္ခရာ

တို့ဖြင့်လှူဒါန်းပူဇော်တော်မူလေသည်။

ထို့နောက် ဘုရားရှင်သည် စန္ဒာသူရိယမင်းနှင့်တကွရောက်လာကြကုန်သောလူနတ်ဗြဟ္မာသတ္တဝါတို့အား ရုပ်ရှင်တော်မဟာမုနိကိုကိုးကွယ်ဆည်းကပ်သောအကျိုးအတွက် သုံးဆယ့်ကိုးဂါထာရှိသော သတ္တုဗိမ္ဗသုတန်ဒေသ နာတော်ကိုဟောကြားတော်မူလေသည်။ ဘုရားရှင်သည်ဓညဝတီပြည့်ရှင်စန္ဒာသူရိယမင်းနှင့်တကွနိုင်ငံသူနိုင်ငံသား တို့၏ အလှူဒါန၊ သီလ စသောပါရမီတို့ကိုဖြည့်ကျင့်စေတော်မူပြီးနောက် " ဤပြည်သူလူခပ်သိမ်းတို့သည်စိုးစဉ်း မျှငတ်မွတ်ရှားပါးမှမရှိကြလေသောကြောင့်၊ ဤပြည်ကို ဓညဝတီ ဟုပင်ခေါ်တွင်စေသတည်း" ဟုဗျာဒိတ်တော်မိန့် တော်မူပြီးလျှင်၊ ရဟန္တာငါးရာခြံရံလျက်၊ ပြဿဒိယာဉ်ပျံတို့ဖြင့်တောင်စဉ်ခုနစ်ခရိုင်နှင့်တကွ ဒွာရာဝတီမြို့ကြီးဆီသို့ ကြွချီတော်မူခဲ့လေသည်။

ရှေးဟောင်း တတိယ ဓညဝတီ မြို့တော်နေရာ

ရခိုင်သမိုင်းစဉ်လာအရ၊ ဗုဒ္ဓဘာသာဝင်များအတွက်အထွတ်အမြတ်ထားခဲ့ရာ သာသနာ့ဝတ္ထုကံမြေဖြစ်သော ဘုရားရှင်၏ဗျာဒိတ်တော်ရ သေလာဂီရိကျောက်တော်တောင်နှင့်စန္ဒာသူရိယမင်းတည် တတိယဓညဝတီမြို့တော် ဟောင်းနေရာဝန်းကျင်သည် သာယာကြည်နူးဖွယ်ရှိနေပါသည်။ ကျောက်တော်တောင်ပေါ်မှရှုမျှော်ကြည့်ပါက၊ ဂစ္ဆ ပနဒီမြစ်နှင့်ယှဉ်၍ စီရီသွယ်တန်းနေကြသော၊ တောင်ကုန်းတောင်ထိပ်အသီးသီးတွင် အဆူဆူသောစေတီပုထိုးများကို ကြည့်ညှိဖွယ်ရာဖူးတွေ့နိုင်ပါသည်။ ဤစေတီပုထိုးတို့မှာမြတ်စွာဘုရားသခင်ဗျာဒိတ်တော်ထားခဲ့သည့်အတိုင်းဘုရား ရှင်၏ဓာတ်တော်မွေတော်တို့ကိုဌာပနာပြု၍၊ ရခိုင်ဘုရင်အဆက်ဆက်ကတည်ထားကိုးကွယ်ခဲ့ကြကြောင်း၊ သိရှိရပေ သည်။

သေလာဂီရိကျောက်တော်တောင်ပေါ်မှအရှေ့ဘက်တည့်တည့်သို့ကြည့်ပါကလည်း၊ ကျယ်ပြန့်သောလယ်ကွင်း ပြင်များနှင့်လယ်ကွင်း၏အစပ်တွင် သီရိဂုတ္တကုန်းတော်ပေါ်၌တည်ထားရှိသည့် မဟာမုနိသိမ်တော်ကြီးကိုအထင် အ ရှားတွေ့မြင်ရသည်။ ထိုသီရိဂုတ္တကုန်းမြေ၏တောင်ဘက်အနီးတွင်ကားတတိယဓညဝတီမြို့တော်ဟောင်း၏ နန်းမြို့ရိုး တည်ရှိရာကိုလည်းတွေ့မြင်ကြရပေလိမ့်မည်။

မြို့တော်ဟောင်း၏နေရာမှာကျောက်တော်မြို့မှအရှေ့ဘက်(၆)မိုင်ခန့်အကွာ၊ အရှေ့လောင်ဂျီကျု ၉၃ဒီဂရီခမိနစ် နှင့်မြောက်လတ္တီကျု ၂၀ ဒီဂရီ ၅၂မိနစ်ဆိုရာတွင်တည်ရှိသည်။ ကောင်းကင်ဓာတ်ပုံတွင် ကျုံး၊ တံတိုင်း၊ မဟာမုနိ ကုန်း၊ နန်းတော်ရာ စသည်ဖြင့်ထင်ထင်ရှားရှားတွေ့ရသည်။

ဓညဝတီမြို့တော်မှာတံတိုင်း၊ နန်းမြို့၊ ကျုံးစသည့်မြို့အင်္ဂါများကိုထင်ထင်ရှားရှားတွေ့ရသောမြန်မာ့ရှေးဟောင်း မြို့တော်များအနက် ရှေးအကျဆုံးမြို့ဖြစ်သည်ဟုဆိုသည်။ အရှေ့ဘက်တွင်ပေ ၁၂၀၀ ခန့်မြင့်သော သဘာဝတောင် တန်းကိုမြို့ရိုးသဖွယ်ပြုလုပ်ထားသည်။ စစ်ရေးကြိုပါကရှောင်တိမ်းနိုင်ရန်ဟုဆိုသည်။ မြို့တော်၏တောင်နှင့်မြောက် ဘက်တို့တွင်မြို့ရိုးကိုအောက်ပိုင်း၌မြေဖို့ထားပြီး၊ အပေါ်ပိုင်းကို အုတ်များဖြင့်ပြုလုပ်ထားရှိကြောင်းကိုသိရသည်။ ယခုအခါအကျိုးအပဲ့များနှင့်အချို့နေရာများတွင်အုတ်များထပ်စီထားပုံကိုတွေ့ရသေးသည်။ တောင်ပေါက်ကြီးကျောက် စာ တွေ့ခဲ့သည့်နေရာဟုဆိုသော၊ ကျောက်တော်မြို့နှင့်သရက်တပင်ကျေးရွာကြားရှိ တောင်ကြားမှာရှေးအခါက မြို့ရိုး တံတိုင်းဖြစ်ဟန်တူသည်ဟုဆိုကြသည်။

ကောင်းကင်ဓာတ်ပုံအရ၊ ဓညဝတီမြို့ရိုးပုံမှာစက်ဝိုင်းပုံပျက်သဏ္ဍာန်ရှိပြီး၊ တောင်မြောက်(၁.၅၅)မိုင်၊ ပေ ၈၀၀ ကျော်၊ အရှေ့အနောက်(၁.၃)မိုင်၊ ပေ ၇၀၀၀ ကျယ်ဝန်းသည်။ အတွင်းဘက်ထောင့်မှန်စတုရန်းပုံသဏ္ဍာန်၊ အရှေ့ အ နောက် ပေ ၂၀၀၀၊ တောင်မြောက် ပေ ၁၇၀၀ ခန့်ရှိသောနန်းမြို့ သို့မဟုတ် အတွင်းမြို့ကိုတွေ့ရသည်။

မဟာမုနိတန်ဆောင်းမှာနန်းမြို့၏မြောက်ဘက်တွင်ကပ်လျက်တည်ရှိသည်။ သုတေသီတို့လေ့လာပြီးဖြစ်သော ပျူမြို့တော် သရေခေတ္တရာ၊ ဗိဿနိုး၊ ဟန်လင်းမြို့များတွင်လည်း၊ ဤအတွင်းမြို့မှာနန်းမြို့တော်ရာဖြစ်ရာ၊ ဤဓညဝတီ

၏စတုရန်းပုံအတွင်းမြို့မှာ နန်းရာကုန်းဖြစ်မည်ဟုဆိုကြသည်။ အဆိုပါနန်းမြို့အားပေ ၂၀၀ ခန့်ကျယ်သောကျုံးဖြင့် ဝန်းရံထားရာ၊ယခုအခါလယ်မြေအဖြစ်အသုံးပြုလျက်ရှိနေ၏။

ဂေါတမမြတ်စွာဘုရားရခိုင်ဒေသသို့ရောက်ရှိ၍စန္ဒာသူရိယဘုရင်နှင့်မဟာမုနိရုပ်ရှင်တော်မြတ်ကြီးကိုသွန်း လုပ်ခဲ့သောအချိန်သည် ဘီစီ(၆)ရာစု၊မဟာသက္ကရာဇ်(၁၂၃)ခုဖြစ်ကြောင်းသိရှိရပေသည်။ ထိုအချိန်ကပင်ဓညဝတီ မြို့သည်အရှေ့တိုင်းမြို့တော်ဟောင်းအင်္ဂါရပ်နှင့်အညီ တံတိုင်း၊မြို့ရိုး၊ကျုံး၊နန်းမြို့ စသည်များရှိနေပေသည်။ မဟာ မုနိဘုရားကြီးတည်ရှိရာပရိဝုဏ်မှာဓညဝတီမြို့တော်ဟောင်းနန်းမြို့ရိုး၏အရှေ့မြောက်ဘက်တွင်တည်ရှိသည်။ ဤ သို့နန်းမြို့ရိုး၏အရှေ့မြောက်ဘက်ဦးတွင်သာသနိကအဆောက်အုံတည်ထားကိုးကွယ်သောဗုဒ္ဓယဉ်ကျေးမှုကို မြန် မာနိုင်ငံမှ ပျံမြို့ပြနိုင်ငံများ(ဗိဿနိုး၊သရေခေတ္တရာ) သီရိလင်္ကာမှ(ပိုလ္လန္နရူဝ)(Polonnaruwa)နှင့်ကမ္ဘောဒီးယားမှ (ယသောဒပူရ)(Yosodha Pura) စသည့်ရှေးကျသောမြို့တော်ဟောင်းများတွင်လည်းတွေ့ရသည်ဟုဆိုသည်။ သီရိ ဂုတ္တကုန်းတော်နှင့်မဟာမုနိဘုရားကြီးသည်ဓညဝတီမြို့တော်ဟောင်း၏ထင်ရှားသောသက်သေအထောက်အထားများ ဖြစ်ပေသည်။

မြန်မာနိုင်ငံတွင် ရခိုင်၊ပျူ၊မွန်တို့သည် မြို့ပြနိုင်ငံများကိုအစောဆုံးတည်ထောင်နိုင်ခဲ့ကြသူများဖြစ်သည် ဟု သမိုင်းအထောက်အထားများအရလည်းကောင်း၊ ရှေးဟောင်းပေပုရပိုက်နှင့်ကျောက်စာ၊ဒင်္ဂါးစာ၊ရပ်တု၊ ဆင်းတု၊ရုပ် ဝတ္ထုအထောက်အထားများအရလည်းကောင်းသိရှိခဲ့ကြရပါသည်။

တတိယဓညဝတီမြို့တော်ဟောင်းသည် ဘီစီ(၅၈၀)ခုနှစ်တွင်နန်းတက်သည့် မဟာမုနိဘုရား၏ဒကာတော် ရင်း စန္ဒာသူရိယမင်းမှစ၍၊အေဒီ(၂၇၂)တွင်နန်းတက်ပြီး အေဒီ(၃၂၆)ခုနှစ်တွင်နန်းသက်ကုန်ခဲ့သည့် သူရိယကေတု မင်းထိမင်းဆက်ပေါင်း(၂၅)ဆက်၊နှစ်ပေါင်း(၉၂၇)ခန့်ထိနန်းသက်ရှည်ခဲ့သည့်မြို့တစ်မြို့ဖြစ်ပြီး၊သမိုင်းကြောင်းအရ၊ အစဉ်အလာကြီးမားခဲ့သောမြို့တစ်မြို့ဖြစ်ကြောင်းရခိုင်ရာဇဝင်များ၌ဖော်ပြထားသည်ကိုလေ့လာမှတ်သားရပါသည်။

ဓညဝတီမြို့တော်ဟောင်းကိုတူးဖော်ခြင်း

ဓညဝတီမြို့တော်ဟောင်း၏လက်ရှိအခြေအနေမှာ၊မြို့ရိုးပေါ်တွင်လူနေရပ်ကွက်များ တည်ဆောက်နေထိုင် လျက်ရှိသည်။ မဟာမုနိဘုရားသိမ်တော်၏အနောက်မြောက်ဘက်ရှိ စပါးဆိပ်ကျေးရွာနှင့်အနောက်တောင်ဘက်ရှိ ညောင်ချောင်းကျေးရွာတို့မှာမြို့ရိုးပေါ်တွင်ပါဝင်လျက်ရှိနေသည်။ တချို့နေရာများတွင်သရီချောင်းမြစ်ရေတိုက်စားမှု၊ ကြောင့်ပျက်စီးသွားခြင်းကိုတွေ့ရှိရသည်။ ဓညဝတီမြို့ဟောင်းကိုဖြတ်လျက်၊ရန်ကုန်-စစ်တွေကားလမ်းမကြီးကို ၊ တံတောင်ဆစ်ချိုးဖောက်လုပ်ထားပါသည်။

နန်းမြို့ရိုးကြီးမှာ ၎င်းလမ်းမကြီးမှအနောက်ဘက်ပေ(၂၅၀)ခန့်အတွင်းမဟာမုနိဘုရားသိမ်တော်ကြီးတောင် ဘက်ပေ(၂၅၀)ခန့်အကွာတွင်တည်ရှိပါသည်။ နန်းမြို့ရိုးကြီးတစ်လျှောက်လုံးပေါ်တွင်လယ်ကွင်းများ၊သီးနှံစိုက်ခင်း များစိုက်ပျိုးထားရှိပြီး၊တစ်ချို့နေရာများတွင်ခြံနွယ်များပေါက်ရောက်လျက်ရှိနေပါသည်။ နန်းမြို့ရိုး၏အတွင်းဘက် ပိုင်းတွင်အုတ်ပိုင်းအစများဖြင့်ကုန်းငယ်များကိုတွေ့မြင်ရသည်။

တတိယဓညဝတီမြို့တော်ဟောင်းကိုယခင်တစ်ကြိမ်တစ်ခါမှတူးဖော်၍သုတေသနပြုဆောင်ရွက်ခြင်းမရှိခဲ့ သေး ပါ။မြို့တော်ဟောင်းအနီးဝန်းကျင်တွင်ယဉ်ကျေးမှုအမွေအနှစ်များလည်း၊ လယ်ထွန်ရင်း၊ ကျင်းတူးရင်းတွေ့ရှိ ထားကြ သည်ဖြစ်သော်လည်းပိုမိုတိကျသောသက်သေအထောက်အထားများဖြင့် ဖော်ထုတ်နိုင်ရန်ယဉ်ကျေးမှု ဝန်ကြီးဌာန- ရှေးဟောင်းသုတေသနဦးစီးဌာနမှ အောက်ပါရည်ရွယ်ချက်ချမှတ်တူးဖော်ခဲ့ကြသည်-

- (က) ဓညဝတီမြို့တော်ဟောင်းသည်သမိုင်းအစဉ်အလာအရ၊ဘီစီ(၆)ရာစုမှအေဒီ(၄)ရာစုထိထွန်းကားခဲ့သော မြို့ဟောင်းဖြစ်သည်ဟူသောအဆိုတို့ကိုပိုမိုတိကျအောင်သုတေသနပြုရန်။
- (ခ) ဓညဝတီမြို့ဟောင်း၏နန်းမြို့ရိုးကိုဖော်ထုတ်သုတေသနပြုရန်။

(၈) ရခိုင်ရာဇဝင်များအရ၊ ခညဝတီမြို့ဟောင်းသည် မြို့ရိုးနှစ်ထပ်အိုင်အမာတည်ရှိခဲ့သော မြို့ဟောင်းတစ်ခု ဖြစ်ကြောင်း ပြည်သူလူထုသိရှိနားလည်စေရန် မြို့ရိုး၊ မြို့တာများဖော်ထုတ်၍ လေ့လာကြည့်ရှုနိုင်အောင် ထိန်းသိမ်းထားရန်။

(ဃ) တူးဖော်တွေ့ရှိလာမည့် မြို့ရိုး၊ မြို့တာများ၊ ရှေးဟောင်းပစ္စည်းများတို့ကို အခြေတည်၍ အခြားတူးဖော်သူ တေသနပြုပြီး အခိုင်အမာရက်စွဲသတ်မှတ်၍ မြန်မာ့ရှေးဟောင်းမြို့တော်များနှင့် နှိုင်းယှဉ်သုတေသနပြု ကာ၊ ခညဝတီမြို့၏ ရက်စွဲကို အနီးစပ်ဆုံး ခန့်မှန်းတွက်ချက်ရန်။

စသည့် တူးဖော်မှုရည်ရွယ်ချက်များဖြင့် ရခိုင်ပြည်နယ် ရှေးဟောင်းသုတေသနဌာန ခွဲညွှန်ကြားရေးမှူးဦးကျော် လွင် က၊ စီမံကိန်းဒါရိုက်တာ အဖြစ်ဆောင်ရွက်၍ အဖွဲ့ဝင်ခြောက်ဦးပါ ဝင်သော တူးဖော်ရေးအဖွဲ့ကို ဖွဲ့စည်းကာ လုပ်ဆောင်ခဲ့သည်။

အမှတ်(၁) ကုန်းတူးဖော်မှု

၂၀၀၃ခုနှစ်ဩဂုတ်လ(၁၈)ရက်နေ့တွင် ပထမအကြိမ်စမ်းသတ်တူးဖော်သူတေသနပြုရန် စီမံချက်ထားပြီး၊ ခညဝတီမြို့ဟောင်းနန်းမြို့ရိုးတူးဖော်မှုလုပ်ငန်းကို စတင်အကောင်အထည်ဖော်တူးဖော်ခဲ့ပါသည်။

ပထမပိုင်းအနေဖြင့် တောင်မြောက်တန်း၍ (၁၀၅)မီတာတူးဖော်ခဲ့ရာ၊ နန်းဝင်ပေါက် ကိုတွေ့ရှိခဲ့ပါသည်။ နန်းဝင်ပေါက်မှာ နန်းတံတိုင်းရိုး၏ အလယ်ဗဟိုတွင် ရှိ၍၊ နန်းဝင်ပေါက်လက်တံကို အရှည်ပေ(၇၀)ခန့် အနက်အုတ်လွှာ (၅)လွှာခန့် တူးဖော်တွေ့ရှိခဲ့ပါသည်။

ဒုတိယအကြိမ်တူးဖော်မှုလုပ်ငန်းကို ၂၀၀၃ခုနှစ်အောက်တိုဘာလ(၅)ရက်မှ (၂၅)ရက်နေ့အထိ လုပ်ငန်းဆောင်ရွက်ရာတွင်၊ နန်းဝင်ပေါက်တောင်ဘက်လက်တံကို ဆက်လက်ရှာဖွေရာ ထပ်မံ၍ (၁၀)ပေခန့် တွေ့ရှိပြီး၊ တောင်ဘက်လက်တံအရှည်မှာ (၈၀)ပေခန့် ရှည်၍၊ လက်တံဆုံးပြီးနေရာသို့ ရောက်ရှိသွားပြီးဖြစ်သည်။ ဆက်လက်၍ နန်းဝင်ပေါက်မြောက်ဘက်လက်တံကို ဆက်လက်ရှာဖွေခဲ့ရာ၊ တောင်ဘက်လက်တံကဲ့သို့ (၈၀)ပေခန့် တွေ့ရှိပြီး၊ လက်တံ(၂)ခုထိပ်အကွာအဝေးမှာ (၁၄)ပေခန့် ရှိသည်။ နန်းမြို့ရိုး၏ ထိပ်အကျယ်မှာ (၁၅)ပေခန့် ရှိကြောင်း တွေ့ရသည်။

နန်းရိုးတွင် တွေ့ရှိရသော အုတ်များမှာ အကြီးဆုံး (၃၂လက်မ x ၁၈လက်မ x ၁၄လက်မ) နှင့် အငယ်ဆုံးမှာ (၁၂လက်မ x ၆လက်မ x ၈၂လက်မ) အရှည်ထိ အုတ်ပုံစံ (၇)မျိုးခန့် တွေ့ရသည်။ လူ့အသုံးအဆောင်ပစ္စည်းများဖြစ်သည့် စဉ့်ထည်၊ အိုးခြမ်းကွဲ၊ လင်ပန်းကွဲ၊ ဆေးတံများကို တွေ့ရသည်။ တစ်ချို့စဉ့်ထည်တွင် ဆေးရေးထားရှိပြီး အိုးခြမ်းကွဲများတွင်လည်း အရေးအစင်းဒီဇိုင်းလှလှဖြင့် ပုံဖော်ထားသည်။ အိုးခြမ်းကွဲအပြင်ဘက်တွင် နေလတံဆိပ်ပုံသဏ္ဍာန် ဒီဇိုင်းခပ်နှိပ်ထားသည်ကို တွေ့ရှိရသည်။ သဲမပါသော တောင်မြေသားရွံ့စေးမြေကို မီးဖုတ်ထားသဖြင့် အနီဖျော့ရောင်ဘက်သန်းနေကာ၊ ကျစ်လစ်သိပ်သည်းမှုရှိသည်ကို တွေ့ရသည်။

ရေအိုးခွက်ကွဲတွင် လိုင်းများကို အလျားလိုက်သုံးကြောင်း၊ အနံလိုက်သုံးကြောင်း စီ(+)အပေါင်းလက္ခဏာ သဏ္ဍာန်ဖြတ်သွားကြပြီး ကျန်နေသော အလယ်လေးထောင့်ကွက်များတွင် ပွင့်ဖတ်လေးခုပါသော ပန်းပွင့်သဏ္ဍာန်များဖြင့် အားဖြည့်၍ ဒီဇိုင်းဆင်ထားသည်ကို တွေ့ရသည်။ ရေအိုးခွက်မှာ အိုးခြမ်းကွဲမြေသားကဲ့သို့ ကျစ်လစ်သိပ်သည်းမှုမရှိသည့်အပြင်၊ အရောင်ဖျော့သည်။

စဉ့်ရေသုတ်ပုဂံလုံးကွဲ ဖင်တစ်ခြမ်းခန့်သာ ကျန်သည့် အရာမှာ အလွန်ကျစ်လစ်သိပ်သည်းသည့် မီးဖုတ်ထားသော ရွံ့စေးမြေပေါ်တွင် စဉ့်ရောင်အဖြူနှင့် အစိမ်းပါးဖျော့ရောင်သုတ်လိမ်းထားသည်ကို တွေ့ရသည်။ ပုဂံလုံးဖင်ပိုင်းကို အဖြူရောင်သုတ်လိမ်းပြီး အပေါ်ပိုင်းကို အစိမ်းရောင်သုတ်လိမ်းထားသည်။ ခညဝတီခေတ်ကပင် ရခိုင်၌ စဉ့်ထည်များ အသုံးပြုနေကြသည်မှာ ယုံမှားဖွယ်မရှိပါကြောင်း သုတေသီများက ဆိုကြသည်။

ဧည့်ဝတီမြို့ဟောင်းအမှတ်(၁)ကုန်းတူးဖော်မှုတွင်နန်းဝင်ပေါက်နှင့်လက်တံကြီးများအထင်အရှားပေါ်လွင်စွာ တွေ့မြင်ရပါသည်။ ဧည့်ဝတီတူးဖော်မှုအစီရင်ခံစာအရ၊တွေ့ရှိရသောမြေလွှာအနေအထားမှာအောက်ပါအမျိုးအစားအ လိုက်တွေ့ရှိရပါသည်-

- (၁) သစ်ဆွေးရောမြေလွှာ(အပေါ်ယံမြေလွှာ) (၂)အထက်ပို့မြေလွှာ (၃) အုတ်ကျိုးရောမြေလွှာ
- (၄) နန်းရိုးဝင်ပေါက်အုတ်စီ (၅) မီးသွေးနှင့်အုတ်ကျိုးရောမြေလွှာ (၆)သဘာဝမြေလွှာတို့ဖြစ်သည်။

ဧည့်ဝတီမြို့တော်ဟောင်းကိုတူးဖော်တွေ့ရှိချက်အရအပြင်မြို့ရိုးအကျယ်မှာ(၁၆)ပေခန့်ရှိပြီး၊နန်းမြို့ရိုးအကျယ် မှာ(၁၅)ပေခန့်ရှိကြောင်းတွေ့ရသည်။ ရခိုင်ရှေးဟောင်းမြို့တစ်မြို့ဖြစ်သည့် ဝေသာလီမြို့ဟောင်းသည် အေဒီ(၄)ရာစု မှအေဒီ(၈)ရာစုအတွင်းထွန်းကားခဲ့သောမြို့တစ်မြို့ဖြစ်ပြီး၊၄င်းမြို့၏ နန်းမြို့ရိုးအကျယ်မှာ(၁၁)ပေခန့်ရှိ၍ မြို့ရိုးတည် ဆောက်မှု၊အုတ်စီအုတ်နင်းပုံစံမှာ ယခုတူးဖော်တွေ့ရှိဆဲ ဧည့်ဝတီမြို့ရိုးကဲ့သို့ခိုင်မာမှုမရှိကြောင်းတူးဖော်ရေး အဖွဲ့ ၏မှတ်တမ်းတွင်တွေ့ရှိရသည်။ ဝေသာလီတံတိုင်းများတွင် ဝမ်းစာထည့်အသုံးပြုထားရှိပြီး၊ဧည့်ဝတီတံတိုင်းများတွင် ဝမ်းစာထည့်အသုံးပြုသည်ကိုမတွေ့ရှိရပေ။ အုတ်စီအုတ်နင်းခိုင်မာစွာဖြင့်တစ်ဆက်တည်း အံ့မခန်းဖွယ်တည်ဆောက် ထားသည်ကိုတွေ့ရှိရကြောင်းသိရသည်။

ခေတ်ကြီးလေးခေတ် မြို့တည်ဖွဲ့စည်းပုံနှင့် ပျူခေတ်မြို့ဟောင်းများ

ဧည့်ဝတီတူးဖော်မှုအစီရင်ခံစာမှတ်တမ်း(မြောက်ဦးရှေးဟောင်းသုတေသနခွဲမှတ်တမ်း)၌တတိယဧည့်ဝတီမြို့ တော်ဟောင်း၏ သမိုင်းကြောင်းကိုပိုမိုတိကျဖော်ထုတ်နိုင်ရန်ဆက်လက်သုတေသနပြုဖို့လိုအပ်သေးပါကြောင်း ဆို သည်။

မြန်မာနိုင်ငံတွင်ရှေးအကျဆုံးမြို့များဖြစ်သည့် ဗိဿနိုးမြို့ဟောင်း၊သာဂရမြို့ဟောင်းနှင့်မိုင်းမောမြို့ဟောင်း တို့သည် ပျူယဉ်ကျေးမှုထွန်းကားရာမြို့ဟောင်းများအဖြစ်တူးဖော်တွေ့ရှိရသောအထောက်အထားအရလည်းကောင်း ရှေးဟောင်းသုတေသနဆိုင်ရာတူးဖော်မှုလုပ်ငန်းမဆောင်ရွက်ရသေးသော်လည်း၊ မြို့ဟောင်းများ၏ဖွဲ့စည်းတည် ဆောက်ပုံသဏ္ဍာန်အရခိုင်မာစွာကောက်ချက်ချနိုင်ပြီးဖြစ်သည်ဟုဆိုသည်။ ထိုမြို့ဟောင်းများမှာ အေဒီ(၁)ရာစုမှ အေဒီ(၄)ရာစုအတွင်းထွန်းကားခဲ့သည့်မြို့ဟောင်းများဖြစ်ကြောင်းတွေ့ရသည်။

ဧည့်ဝတီအမှတ်(၁)ကုန်းတူးဖော်တွေ့ရှိချက်အရထွက်ပေါ်လာသောဝင်ပေါက်နှင့်လက်တံများမှာအထက်ဖော် ပြပါမြို့ဟောင်းများနှင့်နီးစပ်မှုရှိသည်ကိုတွေ့ရကြောင်းဆိုသည်။ ရခိုင်ဒေသတွင်သမိုင်းတင်သောခေတ်ကြီး(၄)ခေတ် ပိုင်းခြားသတ်မှတ်ထားရာထိုခေတ်များကိုဧည့်ဝတီခေတ်၊ဝေသာလီခေတ်၊လေးမြို့ခေတ်၊မြောက်ဦးခေတ်ဟူ၍ခေတ်ကြီး (၄)ခေတ်သတ်မှတ်ထားသည်ကိုတွေ့ရသည်။

ထိုခေတ်ကြီး(၄)ခေတ်၏ မြို့တည်ဆောက်ဖွဲ့စည်းပုံများမှာတစ်မြို့နှင့်တစ်မြို့၊တစ်ခေတ်နှင့်တစ်ခေတ်ဆက်စပ် တူညီမှုမရှိသည်များကိုတွေ့ရကြောင်းဆိုသည်။ မြောက်ဦးခေတ်၊မြောက်ဦးမြို့တည်ဆောက်ပုံ၊နန်းတော်တည်ဆောက် ပုံနှင့်လေးမြို့ခေတ်မြို့တည်ဆောက်ပုံ၊နန်းတော်တည်ဆောက်ပုံမတူကြောင်းတွေ့ရသည်။ ထို့အတူလေးမြို့ခေတ်နှင့် ဝေသာလီခေတ်မြို့တည်၊နန်းတည်ပုံများမှာလည်းမတူချေ။ တဖန်ဝေသာလီခေတ်နှင့်ဧည့်ဝတီခေတ်မြို့တော်တည် ဆောက်ပုံ၊နန်းတော်တည်ဆောက်ပုံတူညီမှုမရှိသည်များကိုတွေ့ရှိရသည်ဟုဆိုသည်။

ရခိုင်ရှေးဟောင်းမြို့တော်များ၏ မြို့ခင်းမြို့ကွက်မှာ ပျူမြို့တော်များဖြစ်သော ဗိဿနိုး၊ဟန်လင်း၊သရေခေတ္တ ရာမြို့တော်များကဲ့သို့ အပြင်မြို့ရိုး၏အလယ်တွင်စတုဂံပုံနန်းမြို့တော်ရှိသည်ကိုတွေ့ရသော်လည်း၊ရခိုင်ရှေးဟောင်းမြို့ တော်များ၏ နန်းမြို့များမှာလေးထောင့်ကွက်စတုရန်းပုံဘက်သို့ပို၍နီးသည်ကိုတွေ့ရကြောင်း မှတ်တမ်းများအရသိရ သည်။

သို့ဖြစ်ရာ၊ မြန်မာပြည်တွင်တွေ့ရသော မြို့တော်တည်ဟန် (ကျုံးမြို့ရိုး) တို့မှာ ထိုခေတ်ကပင်စပြီဟူသော

ကောက်ချက်ကိုချနိုင်သည့်အထောက်အထားတစ်ရပ်ပင်ဖြစ်ကြောင်းသုတေသီများကယူဆကြသည်။

ရခိုင်ဒေသတွင်ရှေးဟောင်းမြို့တော်များအနက်၊ဓညဝတီ၊ဝေသာလီ၊စမ္ဘဝက်၊ပဉ္စာ၊ခြိတ်၊ မြောက်ဦးမြို့တော်များမှာ တောင်ကြောကိုအခြေခံ၍၊ကာကွယ်ရေးအတွက်ကုန်းကိုအခြေခံသောလက်နက်နိုင်ငံ(Land Power)ဖြစ်ကြသည်ကိုတွေ့ရှိပြီး၊မြောက်ဦးနှင့်ဝေသာလီမြို့တော်များမှာ ပင်လယ်စိုးလက်နက်နိုင်ငံ(Sea Power)အဖြစ်ထင်ရှားခဲ့ကြကြောင်းတွေ့ရသည်ဟုဆိုသည်။

ဓညဝတီမြို့တော်သည်လည်း၊မြို့တော်၏တောင်ဘက်၊သီရိမာနဒီ(ခေါ်)သရီချောင်းကိုအမှီပြု၍သင်္ဘောများဆိုက်ကပ်နိုင်သလို၊မြို့တော်အနောက်ဘက်တံတိုင်း၏ပြင်ဘက်တွင် ကျုံးဖြစ်ဟန်တူသောရှည်လျားသည့်နွံအိုင်ကြီးရှိနေရာ၊၎င်းမှာယခင်က ကုလားတန်မြစ်စီးဆင်းခဲ့ရာဖြစ်ကြောင်းဟောင်း(Ox Baw Lake) လည်းဖြစ်နိုင်သဖြင့် ၊ ဓညဝတီမြို့သည်ဆိပ်ကမ်းဟောင်းလည်းဖြစ်လိမ့်မည်ဟုဆိုသည်။ ရခိုင်ရှေးဟောင်းမြို့တော်များအားလုံးကိုခြုံငုံ၍ သုံးသပ်ခဲ့ကြသည်မှာမြို့တော်အားလုံးသည် ကုန်းကိုကျောထောက်နောက်ခံပြုထားခဲ့ကြသော်လည်း ရေကြောင်းနှင့်ပတ်သက်၍လည်းကျွမ်းကျင်ခဲ့ကြသူများဖြစ်သည်ဟုသုံးသပ်ကြသည်ကိုတွေ့ရှိရပေသည်။

မည်သို့ပင်ဆိုစေကာမူ၊မပျက်မစီးကျန်ရှိနေသေးသောမြို့ရိုးနန်းရိုးအဆောက်အအုံများအရလည်းကောင်း၊ တူးဖော်တွေ့ရှိချက်များအရလည်းကောင်း၊သမိုင်းအထောက်အထားများအရလည်းကောင်းရခိုင်ဒေသတွင်ဓညဝတီမြို့ဟောင်းသည် ရှေးအကျဆုံးမြို့တစ်မြို့ဖြစ်သည်ဟုဆိုရပေလိမ့်မည်။ ။

သီဟနန္ဒ(ဂစ္ဆပနဒီ)

ကိုးကားစာရင်း

- (၁)ရမ်းဗြဲမြို့တောင်ကျောင်းဆရာတော်စန္ဒမာလာလင်္ကာရ -ရခိုင်ရာဇဝင်သစ်ကျမ်း(စတုတ္ထတွဲ)
- (၂)ဦးလှထွန်းဖြူ၊ ဗုဒ္ဓဂေါတမနှင့်စန္ဒသူရိယဘုရင်
- (၃)ထွန်းရွှေခိုင်(စစ်တွေကောလိပ်) -ရခိုင်ရှေးဟောင်းမြို့တော်များ
- (၄)ဦးရွှေခင်၊(B.Sc,B.C.S)ရခိုင်သမိုင်းခေတ်ကာလပိုင်းခြားမှု၊မြေကြီးကသက်သေတည်သရွေ့
- (၅)ပန်းချီထူးလှ(ရှေးဟောင်းသုတေသန)-ဓညဝတီအမှတ်(၁)ကုန်းတူးဖော်မှု၊ ရခိုင်မဂ္ဂဇင်း(၂၇)၊၂၀၀၆ဇန်နဝါရီ
- (၆)စာရေးသူ၏ကွင်းဆင်းလေ့လာချက်မှတ်တမ်း